

MĚDA ŠIKULA, MEDVĚD MALAJSKÝ - ZKUŠENOSTI A POZNATKY Z VÝCHODNÍHO KALIMANTANU

Roman NEŠETRIL

(s poděkováním Petře Velrybě Nevečeřalové, Jiřímu Kunáškovi a Ing. Věře Vrabcové za překlady, Gabrielle Fredriksson za poskytnuté materiály, Michalu Bromovi za skvělý týden v KWPLH a odbornou konzultaci, Standovi Lhotovi za pomoc v Indonésii, Agusovi a DD za trpělivost, Brianu Paytonovi za údaje z Kambodži a Ali Redman...za všechno)

MALAJSKÝ MEDVĚD – NEJMÉNĚ PROZKOUMANÝ DRUH

Medvěd malajský (*Helarctos malayanus*) je nejmenší druh medvěda na světě, dospělí jedinci váží pouze okolo 30 až 55 kg. Bornejští malajští medvědi, o kterých bude dále řeč, se zdají být nejmenší a možný status poddruhu je již uznán (*H. malayanus eurispylus*). Jejich krátká, uhlazená srst je obvykle černá, ale může příležitostně být i v rozsahu načervenalé hnědé až po šedou. Každý malajský medvěd má individuálně odlišnou skvrnu na hrudi, která je typicky žlutá, oranžová, bílá, světle hnědá, ale může být někdy skvrnitá nebo strakatá. Malajský medvěd má široký čenich, který je relativně krátký, velká hlava mu propůjčuje vzhled psa. Má malé kulaté uši, masivní čelo, které občas vypadá vrásčité. Charakteristickým znakem je nejdelší jazyk ze všech osmi druhů medvědů z celého světa a nejdelší drápy v porovnání k tělu. S nohama lehce vtočenými dovnitř, velkými holými tlapami s dlouhými křivými drápy jsou velmi dobře adaptováni na šplhání po stromech. Jejich chodidla jsou výjimečně velká ve srovnání s velikostí těla, silně pomáhají s hrabáním a prorážením do mrtvých stromů při hledání hmyzu. Malajští medvědi jsou pravými všežravci. V divočině velmi zřídka jedí maso. Živí se primárně termity, dále mravenci, larvami brouků a širokým spektrem ovoce, pokud je dostupné. Náhodně jedí určité druhy rostlin, občas si dokonce pochutnávají na některých květinách. Vegetace jako je tráva či listí není důležitou složkou potravy. Na okrajích lesa či v zahradách se příležitostně živí mladými výhonky palem a někdy i drobnými savci a ptáky. Dlouhé ostré drápy jim umožňují lehce hrabat v zemi či rozlomit větší větve. Jejich masivní čelistní svaly jim dovolují prokousnout kůru stromů, aby se dostali k hmyzu nebo medu, a jejich dlouhý jazyk jim pomáhá dostat tyto pochoutky ze štěrbin stromů. V Indonésii je malajský medvěd nazýván "beruang madu", což můžeme přeložit jako "medový medvěd". Aby se dostal do hnízda k včelám, malajský medvěd klidně rozkouše celý strom, tak moc má rád med! Jako jedno z mála pralesních zvířat je dokonce schopný vydolovat hnízdo včel i ze stromu „Ulin“ též zvaného „Kayu Besi – železné dřevo“, který je extrémně tvrdý. Ale to neznamená, že tuto pochoutku v lese často nacházejí.

Malajští medvědi žijí pouze v jihovýchodní Asii. Jejich přirozeným prostředím jsou tropické pralesy jihovýchodní Asie protínající se od východního cípu Indie, přes Myanmar, Laos, Thajsko, Kambodžu, Vietnam, Malajsii až po ostrovy Sumatra a Borneo. Je možné, že velmi malá populace zbývá v jižní Číně a v Bangladéši, ale pravděpodobně již byla v těchto lokalitách vyhubena. Nacházíme historické zmínky o tom, že kdysi malajští medvědi obývali východní Tibet, část Indie a Číny a ostrov Jáva. Ale v důsledku rozsáhlé destrukce přirozeného prostředí a pytláctví byl jejich prostor pro život podstatně zredukován. Tropické listnaté lesy jsou hlavním prostředím pro malajské medvědy. Tyto lesy jsou lidmi vysoce ceněny pro produkci dřeva, a jsou rapidně přeměňovány na sekundární les, na plantáže s tržními plodinami a farmy, na pastvy pro dobytek a na lidská obydlí. Malajsie a Indonésie jsou ve světě jedničky ve vývozu tropického tvrdého dřeva, většina z tohoto vývozu způsobuje zmenšování prostředí pro malajské medvědy. Specifické vlivy na počet, rozšíření, hustotu populace malajských medvědů a na dosažitelnost potravy jsou zatím neznámé, ale s

jistotou můžeme tvrdit, že jsou škodlivé. Tyto lidské aktivity vytěsňují přirozené pochody tropického deštného pralesa, dochází k expanzím nepůvodních druhů plodin, a proto nemůže být tento prales využit medvědy. Tímto mizí medvědům přirozené životní prostředí, stejně tak jako hmyz, rostliny a ostatní potrava. Zbavení svých potravních zásob se malajští medvědi někdy krmí na průmyslových plodinách. Velké škody páchají na kokosových a banánových palmách a ananasových plántáčích pojidáním ovoce, ale i vnitřků palem. Často jsou tito pustošící medvědi pronásledováni vlastníky půdy a zabiti. Samice malajského medvěda potřebuje v divočině místo o rozloze 500 ha až 5 km² a samci třikrát tolik (1.500 ha). Takto rozsáhlé a souvislé plochy pralesa však na mnoha místech jejich přirozeného výskytu chybí, a proto není zaručena udržitelnost větší populace medvědů. Se životem v pralesích je spojen i unikátní způsob nocování. Malajští medvědi si umí postavit hnízdo ve větvích stromu a užívají je pro spaní nebo pro konzumaci potravy. Hnízdo má podobnou strukturu jako podstatně známější stromová hnízda orangutanů. Největší rozdíl je v tom, že medvěd využívá pouze materiálu, který je mu na dosah a hnízdo si nevystylá doneseným listím. Okolí hnízda si značí škrábanci. Tato hnízda jsou obvykle nalézána na okrajích lesa, v hlubším lese medvědi rádi spí na větších spadlých větvích. Malajští medvědi jsou aktivní především za úsvitu a západu slunce, při vysokých poledních teplotách se často uchylují k odpočinku. Jako všichni medvědi mají rádi vodu, ve které se chladí a čistí. Zmínili jsme jejich indonéský název související s potravní zvyklostí. V angličtině se nazývají Sun Bear, což znamená pro změnu sluneční medvěd. Tento název vzniknul z poznatku, že se malajští medvědi rádi vyhřívají na sluníčku. Jde však, jako ve většině případů, o poznatek získaný z pozorování v zajetí. Ve volné přírodě malajští medvědi potřebují ochranu vzrostlých stromů proti prudkým slunečním paprskům a jejich záření se vystavují jen výjimečně a na krátkou dobu. Ze všech druhů medvědů se jedná o nejméně prozkoumaný druh, který je dodnes opředen mnoha mýty a záhadami. Když jsme u těchto mýtů, jedním z nejroztomilejších, který se traduje zejména mezi místními obyvateli v Kambodži je ten, že se medvědi záměrně opíjejí nadměrnou konzumací určitého druhu termitů. V Indonésii se zase traduje, že medvědi neumí slézat ze stromů, ale že z něho vždy spadnou na zadek.

Skoro nic není známo o sociální struktuře a sociálním chování divokých malajských medvědů. Malajský medvěd je jako ostatní medvědi považován za samotářské zvíře. Nejčastější pozorované sociální skupiny jsou matky s mláďaty. Existují zprávy o pozorování několika nepřibuzných jedinců u oblíbených ovocných stromů v období jejich hojné plodnosti. Malajští medvědi jsou často viděni, jak tráví většinu času pátráním po hmyzu či ovoci, jak na zemi, tak v korunách stromů, a jak odpočívají v nejteplejších částech dne a v noci. Malajský medvěd nepodstupuje hibernaci (zimní spánek), protože rozličné jídlo je dostupné po celý rok.

Jen málo faktů je známo o rozmnožování a výchově mláďat divokých malajských medvědů. Samice jsou většinou viděny s jedním mláďetem, zřídka s dvojčaty. Samice mají také pouze čtyři aktivní struky, v protikladu s většími druhy medvědů, kteří mají větší vrhy mláďat a mají aktivních 6 bradavek. Vypadá to, že malajští medvědi jsou nesezónní vyvaděči mláďat, je možné spojení s nepravidelným cyklem plodů ovocných stromů a větší variace potravy. Je možné, že samice malajských medvědů mohou oddálit oplození (otěhotnění), aby zajistily svým mláďatům, že budou mít dostatečné tukové zásoby, porodem v období, kdy je příznivé počasí a dostatek potravy. Avšak není to potvrzeno. Samice rodí v norách nebo v dutinách stromů, mláďe je chráněno po určitý čas, dokud není dostatečně odvážné a schopné doprovázet matku, když se pase nebo cestuje. Cyklus možného zabřeznutí je přibližně jednou za tři roky.

Malajští medvědi podobně jako ostatní druhy medvědů dlouhodobě projevují vysokou snahu o adaptabilitu na změněné podmínky. Navíc mají úžasnou schopnost používat přední tlapy podobně jako primáti a jsou schopni využívat i přirozených nástrojů, případně pro podporu velmi často využívají také zadní končetiny. Ve spojení s jejich přirozenými instinkty a

inteligencí velké šelmy je možné říci, že se jedná o jednoho z nejkompexnějších a nejinteligentnějších živočichů vůbec. Přidám tedy svůj vlastní, laický název malajského medvěda – Méd'a Šikula.

OCHRANA MALAJSKÝCH MEDVĚDŮ – POROVNÁNÍ SITUACE V KAMBODŽI A INDONÉSII

The World Conservation Union (IUCN) nedávno reklasifikovalo malajské medvědy z hlediska zařazení do ochranného statutu podle počtu volně žijících jedinců z kategorie "nedostačující" na "zranitelný". To znamená, že malajští medvědi jsou obecně náchylní k vyhynutí, což je primárně založené na faktu stále se zmenšujícího životního prostředí. Mezi faktory ovlivňující stálý pokles tohoto druhu patří: lidský zásah vedoucí k rozkladu a destrukci primárního tropického deštného pralesa, široká míra pralesních požárů, lovení malajských medvědů pro obchod s částmi medvědího těla k užití v tradiční čínské medicíně, odchyt medvědů pro nelegální obchod s domácími mazlíčky, a zabíjení medvědů zásluhou stále narůstajících konfliktů mezi lidmi a medvědy. Ztráta přirozeného životního prostředí a exponenciálně se zvyšující křivka počtu lidí vedla již k vyhubení mnoha populací divokých malajských medvědů. Teprve poslední terénní výzkumy začaly zkoumat základní biologii, ekologii a chování malajských medvědů. Jejich ochranu je potřeba zaměřit na zabránění destrukce životního prostředí, řádné vedení těchto oblastí, striktní vynucení oficiálního statusu (který v mnoha zemích výskytu znamená, že jsou chráněným druhem, dokonce pokud opustí chráněné oblasti), minimalizaci konfliktů mezi člověkem a medvědem mimo les a zastavení obchodu s částmi medvědího těla.

Primární ohrožení pro divokou populaci malajských medvědů je ztráta přirozeného prostředí. Důsledkem toho je, že medvědi příležitostně navštěvují zahrady a požírají úrodu, což způsobuje konflikty s lidmi. Medvědi jsou také odchytáváni do zajetí a drženi jako domácí mazlíčci. V některých oblastech, zejména v Kambodži a Číně jsou některé části jejich těla, především tlapy, považovány za pochoutku. Medvědi jsou drženi v malých klecích u restaurací a v případě zájmu zákazníka zabiti, v horším případě je jim žádaná část těla zaživa amputována. Přestože jsou zaneseni na seznam druhů, kterým hrozí vyhynutí, jak CITES, tak nově i IUCN, v některých zemích nejsou chráněni na patřičné úrovni. Pravděpodobně nejhorší situace je v Kambodži. Zde se jejich ochraně s mlčenlivým souhlasem legislativních orgánů věnuje od roku 2000 prakticky pouze organizace WildAid, v čele s polovojenskou Mobilní jednotkou ochrany přírody. Tato organizace si společně s Thajskem, Myanmarem, Ekvádorem a ruským Dálným Východem vybrala Kambodžu jako oblast přímé akce. Její metody jsou často na hraně zákonů, ovšem výsledky hlavního poslání, kterým je rozbití sítě ilegálního obchodu se zvířaty zahrnující jak pytláky, tak obchodníky, tak i spotřebitele, jsou hmatatelné. Za osm let působení zachránili příslušníci WildAid více než 8.000 zvířat včetně několika stovek malajských medvědů. Přesto, že některé praktiky WildAid nejsou zrovna vybíravé, tato čísla je ospravedlňují. Kambodža patří díky dlouhodobým politickým a ekonomickým katastrofám k zemím, kde je tempo ničení lesů podstatně pomalejší než v okolních zemích. Zdejší džungle je dosud relativně zdravá a ve volné přírodě žije dosud poměrně velký počet zvířat, která jsou jinde již zcela vyhynulá či jejich stavy jsou neudržitelné z hlediska dlouhodobé perspektivy. I zde se ovšem po vypořádání s dědictvím hrůzné vlády Rudých Khmerů a nastolení v podstatě normálního politického a ekonomického režimu situace divokých zvířat rapidně zhoršuje.

V Indonésii, o které bude dále řeč, je situace ochrany malajských medvědů podstatně jiná a probíhá dlouhodobě na oficiální úrovni. Malajští medvědi jsou v Indonésii chráněni od roku 1973 a jsou považováni za zranitelné k vyhynutí, primárně kvůli ztrátě životního prostředí způsobeným pralesními požáry, přeměně lesa na plantáže a přesouváním zemědělství. Je ilegální obchodovat s medvědy nebo částmi jejich těla nebo držet medvěda v zajetí. Navzdory

celkem dobré ochraně je však právní praxe v Indonésii extrémně slabá. To se samozřejmě vztahuje i na ostatní vzácné a ohrožené druhy jako jsou orangutani, kahau nosatí a levharti obláčkoví. Bornejské nížinné dipterocarповé (druh stromu, který tvoří bornejský prales) pralesy jsou extrémně rozmanité v biodiverzitě, ale jsou, jak již bylo výše uvedeno, vystaveny velkému destrukci ze strany člověka a umocněny sekundárními projevy jako je sucho, povodně a následné eroze.

KWPLH – ŠPIČKOVÉ ZAŘÍZENÍ PRO MALAJSKÉ MEDVĚDY

Na přelomu února a března roku 2008 jsem měl možnost v rámci výpravy do Indonésie, konkrétně do okolí přístavu Balikpapan v provincii Východní Kalimantan, strávit několik dní v záchranné stanici malajských medvědů Kawasan Wisata Pendidikan Lingkungan Hidup (KWPLH), která je umístěna 23 km od centra Balikpapanu. Stanice vznikla díky úsilí nizozemské výzkumnice Gabrielly Fredriksson, která je stále její vedoucí. Věnuje se však především terénnímu výzkumu, který započal v roce 1997 v Sungai Wain Protection Forest. Tento les umístěný na hranici Balikpapanu, je domovem odhadem 50 medvědů. Gabriellin výzkum, ochrana a úsilí vedly k publicitě a pozornosti, která je v této oblasti stále více věnována malajským medvědům. V roce 2001 si právě Balikpapan, jedno z největších měst v Indonéské části Bornea, zvolilo malajského medvěda jako oficiálního maskota. V současné době vede stanici po praktické stránce americká zooložka Ali Redman, která má zkušenosti s malajskými medvědy především ze Zoo Seattle.

KWPLH je domoven pro pět malajských medvědů (3 samci, 2 samice). Všichni byli drženi jako domácí mazlíčci. Měli různé, vždy však naprosto nevyhovující zázemí a všichni byli vzati z divočiny jako mláďata. Tito medvědi byli zabaveni v letech 2002 – 2004. Cílem těchto konfiskací bylo zvýšit podvědomí mezi místní veřejností o malajských medvědech a jejich ochraně, a také nepřímou zvýraznit medvědy jako maskoty města. V prvních letech po zabavení byli medvědi ubytováni v zatarasených klecích ve veřejném parku na okraji Balikpapanu. Tyto klece neposkytovaly dostatečný prostor, aby se medvědi cítili dobře jak po mentální, tak i po fyzické stránce. Voda, přístřešek a hygiena byly absolutně neadekvátní. Navíc se medvědi v těchto klecích nemohli chovat přirozeně. Výsledkem byla agrese a stereotypní chování takřka na denním pořádku. Stávající prostředí nebylo vhodné ani pro účely vzdělávací, natožpak pro smysluplný a plnohodnotný život samotných medvědů.

V srpnu roku 2005 se zformoval nový management pod patronátem KWPLH. Starost a péče o medvědy v parku byla formálně přidělena KWPLH a začala výstavba výběhu pro medvědy. Po letech strávených v malých klecích byli medvědi opatrní s prvními kroky venku. Bylo to více než jen nové prostředí. Zemina, tráva a stromy byly novými zážitky. Jedna tlapa opatrně zkoušela zeminu, poté obě tlapky. Pomalu se medvědi adaptovali na nové, přirozené prostředí. Starosta Balikpapanu otevřel nové zařízení pro návštěvníky 29. června 2006. Jak pro medvědy, tak pro návštěvníky, se zážitky dramaticky zlepšily.

Výběh je tvořen 1,3 hektary (3.25 akry) sekundárního lesa, je obklopen elektrickým ohradníkem a plotem z pletiva. Některé z medvědy oblíbených ovocných stromů jsou mezi mnoha druhy, které vyplňují výběh. Dvě lávky vedle výběhů poskytují perfektní výhled na krmení konající se dvakrát denně, kdy je jídlo rozmístěno po výběhu. Přiléhající výběh je budova "Medvědí bezpečný brloh". Medvědi vstupují do této budovy dvakrát denně, kdy chovatelé chodí do výběhu kvůli údržbě a aby rozložili ovoce, med, ořechy a ostatní medvědí potravu. Zbylou část dne tráví ve výběhu, na noc mají tzv. prolézačku, kdy si mohou vybrat, jestli půjdou domů nebo stráví noc ve výběhu. Tato budova také hraje důležitou roli usnadňující vedení a hospodaření. Není otevřena pro veřejnost. Návštěvníci mohou sledovat malajské medvědy z lávky, která zčásti obklopuje výběh. Kryté platformy jsou stinným a chladným místem, kde lze pozorovat medvědí krmení dvakrát denně (v 10:00 a v 15:00 hodin). Výběh poskytuje výhody jak návštěvníkům, tak i medvědům. Přírodní výběh zajišťuje

medvědům prostor pro přirozené chování. To je velmi důležité pro zdraví a psychickou pohodu medvědů. Ve stejném čase návštěvníci získávají pochopení pro medvědí chování a přirozené prostředí. KWPLH se rovněž věnuje ve značné míře vzdělávací a výchovné činnosti. Po celém areálu je rozmístěno mnoho edukativních prvků zaměřených zejména na malajské medvědy. S využitím dobrovolníků zde probíhají výukové programy pro školy. Na rozdíl od běžných návštěvníků, kteří mají vstup zdarma, jsou tyto aktivity zpoplatněny. Tyto aktivity jsou okolními školami a zájmovými skupinami vcelku hojně využívány.

Nedá mi, abych se jen krátce nezmínil o další záchrané stanici, která je od KWPLH vzdálena přibližně 50 km. Jedná se o poměrně známou Sambou provozovanou holandskou organizací BOS v čele s Willem Smithem. Zařízení je orientováno zejména na orangutany bornejské, nicméně je nepochopitelné, v jakých podmínkách zde žije velká skupina malajských medvědů. Jeden šťastlivec v menším neudržovaném výběhu, pětadvacet méně šťastných trvale umístěno v transportních bednách směšných rozměrů (1,5 x 1,5 x 1m). Je potřeba cokoli dodávat?

SPRÁVNÁ PĚTKA

Pojďme si nyní představit blíže pěťici medvídků z KWPLH i s jejich životními osudy:

IDOT – je nejmenší ze všech a charakterizuje jí velká jizva na hrudi. Jako medvídek byla odchycena v pralese a prodána. Aby neutíkala, uvázal jí její majitel za předními končetinami kabel, který byl velmi silně utážen. Čím více Idot rostla, tím více se lano zařezávalo do jejího těla a působilo jí čím dál větší utrpení. Idot nemohla pořádně dýchat a hrozilo trvalé poškození vnitřních orgánů. K odebrání a následnému odstranění lana došlo doslova v hodině dvanácté. Trvalým následkem je „hruškoidní“ tvar Idotina těla a pomalejší reakce. Přes utrpení, které prožila, má Idot nejprátelejší povahu ze všech pěti a je nejvíce důvěřivá, což je velká výhoda při provádění prvků enrichmentu. Idot je většinou první, kdo najde odvahu k novinkám a díky ní se do práce posléze zapojují i ostatní medvědi.

ANNA – přišla o svůj domov při ničivých požárech, které postihly oblast Východního Kalimantanu v letech 1997 a 1998. Při hledání potravy v soukromých zahradách byla zastřelena její matka a Anna byla odchycena. Několik let žila v malé kleci, než byla umístěna v KWPLH. Díky traumatizujícím zážitkům se bojí hlasitých zvuků a má velkou nedůvěru k cizím lidem.

HARRIS - je naopak největší a na první pohled poznatelný podle poškozeného pravého oka. Jako odrostlé medvídek přišel o matku a než se mohl pokusit o samostatný život v pralese, byl odchycen dřevorubci, kteří jej prodali do města majiteli restaurace. Zde žil dlouhou dobu ve velmi malé kleci. Pro pobavení hostů mu bylo podáváno pivo a jiné nevhodné nápoje. V tomto prostředí zůstal dlouhých pět let. Jak přišel ke zranění oka, které dnes takřka není funkční, se nepodařilo zjistit. Přes veškeré tyto problémy se Harris výborně šzil s novým prostředím a v simulovaných přírodních podmínkách divočiny si počíná jako zkušený medvěd.

BATIK – přišel o svůj domov v důsledku vykácení a vypalování pralesa. Společně se svojí matkou se pokusili najít domov v jiné části lesa, ale byli vyhnáni zdejšími medvědy. Vrátili se do původního prostředí, které bylo znovu osázeno mladými olejovými palmami. Ty neposkytovaly dostatek ochrany před žhavými slunečními paprsky a vůbec žádnou potravu. Zesláblého Batika odchytili hlídači palmové plantáže a umístili do klece o velikosti 1 x 2 metry. V ní živořil dlouhé dva roky. Těsně před tím, než jeho nový majitel začal využívat Batika jako dárce medvědí žluči, byl mu odebrán a umístěn v KWPLH. Batik je zdaleka nejostřejší ze všech zdejších medvědů. Předchozí zacházení se na něm asi ze všech nejvíce podepsalo, a tak je práce s ním hodně složitá a vyžaduje obrovskou trpělivost a pozornost.

BENNIE – byl odchycen jako úplné mládě a značnou část svého dětství prožil v malé přepravní bedně. Posléze byl prodán městským lidem, kteří toužili mít ho jako domácího

mazlíčka. Jako správný medvěd si hrál tím, že se se svými novými majiteli pral. Ačkoliv jim nijak neublížil, nechali mu vytrhat všechny drápy a upilovat špičáky. Tento hrůzný zákrok, který trvale zdeformoval mladého medvěda, provedl diplomovaný veterinář!!! Nevíme, jak to bylo s krmením Bennieho, každopádně je to největší žravec z celé pětice. Jeho handicapu mu občas vadí třeba při konzumaci tak oblíbených kokosových ořechů a samozřejmě také při nejpřirozenější činnosti malajského medvěda, kterým je šplhání po stromech. Přesto je schopen žít s ostatními medvědy ve skupině a nijak nestrádá. Bennie je pro mě jedním z klíčových důkazů toho, jak jsou malajští medvědi výjimečně chytrá a dovedná zvířata, která si dokáží poradit takřka s každou situací.

ENRICHMENT MALAJSKÝCH MEDVĚDŮ V KWPLH

Jak jsem již uvedl, chov malajských medvědů v KWPLH po praktické stránce vede Ali Redman. Chovatelé Agus a DD byli v době mé návštěvy doplněni částečně o českého dobrovolníka Michala Broma. Ten získal praxi v chovu malajských medvědů v naší zoo a především díky němu jsem se také k pobytu a sbírání zkušeností v KWPLH dostal a ještě jednou mu za tuto šanci moc děkuji. Pro mě zdaleka nejdůležitější byly prvky environmental enrichmentu, které se zde praktikují.

Začínáme klasickým ukryváním potravy v přírodním výběhu. Jde o jakousi obdobu ústeckého medového stromu pro malajské medvědy. Pouze s tím „malým“ rozdílem, že v KWPLH mají daleko větší prostor pro ukryvání a mnohem přírodnější podmínky. Příprava, během které se rovněž kontroluje ohradník, čistí výběh a odstraňují případné závady, trvá přesně hodinu. Během této doby se ukryje polovina denní dávky pro pět medvědů. V KWPLH se krmí takřka výhradně plody, které právě dozrávají. Je to pro medvědy přirozené a také nejlevnější. Velmi sporadicky se podává med, nahrazuje jej především ovocný sirup a i ten se používá především jako odměna při dalších prvcích enrichmentu. Zdejší medvědi jsou pravými zástupci svého druhu. Drobné medvědice váží kolem 30 kg, robustnější samci nepřekračují 55 kg. S úsměvem si zavzpomínám na mého ústeckého oblíbence Imra, který při posledním vážení měl 78 kg. Aby se vyhovělo požadavkům návštěvníků a zejména fotografů, ukryvá se potrava na taková místa, aby byla dobře viditelná z návštěvnické lávky. Nevyužívají se pouze stromy, ale část potravy se zahrabává do mělkých důlků, aby mohli medvědi využívat i své přirozené hrabičky – přední packy s dlouhými srpovitě zahnutými drápy. Jedinými umělými prvky jsou vysoké kovové konstrukce maskované silnými větvemi. Slouží medvědům jako pozorovatelný a odpočívárny. Zejména Batik má tu nejzadnější ve velké oblibě. I tyto konstrukce slouží k ukryvání potravy. Přesně v 10:00 a 15:00 hodin místního času se medvědi vypustí do výběhu. Každý z nich má svůj kotec a každý vylézá ze svého šubru. Medvědi utvářejí jakýsi vláček, alespoň zpočátku. Jak se postupně zabaví hledáním potravy, tak dojde k rozdělení na jednotlivce. Zábava s hledáním potravy vystačí medvědům průměrně na dvě hodiny. Po zbytek času se věnují zkoumání výběhu, prolézání v jeho zalesněné části, hledáním potravy, která zde sama vyrostla a také hrám a odpočinku. Úžasné jsou pro ně zejména další zdroje potravy, jako jsou termišťe a mraveniště. Jejich rozhrabávání a vybírání mravenců a larev je naprosto přirozenou činností a zároveň zde získávají skvělý potravní doplněk.

V tomto mezidobí probíhá očista vnitřních ubikací. Těch je zde celkem sedm, každý medvěd má svoji a dvě jsou záložní a mohou sloužit jako oddělovací v případě zdravotních problémů některého z medvídků a při krmení, kdy zejména Batik vyžaduje oddělenou klec, jinak krade potravu ostatním a je nervózní. I do ubikací se připravuje část potravní dávky, ale velmi malá. Pouze na její konzumaci jsou medvědi uvnitř oddělení, jinak jsou jejich ložnice propojené a medvědi i uvnitř korzují a mohou se vzájemně navštěvovat. Zajímavé pro mne je to, jak jsou naučeni na povel přecházet z jedné ubikace do druhé. Stačí se postavit k mřížím, říct jméno konkrétního medvěda a poklepat na příslušnou nohu a medvěda se vydává určeným směrem. Pro

medvědy, kteří tráví noc uvnitř, připravují chovatelé odpočinkové hamaky, které jsou spletené z požárních hadic. Hamaky jim na noc vystylají listnatými větvemi, čímž simulují stromová hnízda. Medvědi, kteří zůstávají venku, si stromová hnízda sami staví, případně, jako Batik, využívají vrcholku zmíněných „pozorovatelem“.

Velmi zajímavým a podnětným prvkem jsou další formy ukrývání potravy v podmínkách vnitřních ubikací. Takzvaného zmrzlíka, to je zamražení části dávky do jakéhosi nanuku, využíváme také u našich slonů. V KWPLH neváhají podat zmrzlíka tropickým medvědům bez obav o možnost nastydnutí. Podnětné je také podávání stvolů banánovníku, jejichž střední části medvědi konzumují a opět se na delší dobu přirozeným způsobem zabaví. Využívají se rovněž umělé prvky, jako jsou upravené pneumatiky či rozebíratelné cívky od kabelů. Malajští medvědi mne fascinují svojí úžasnou zručností. Především používání předních tlap jako rukou i nástrojů je úžasné. Pomeranče či ananas si nejprve rozříznou drápy a poté jej vyjídají tím způsobem, že je nabírají drápy jako lžící. Dovedou používat různé nástroje. Pokud jim dáte na hraní polínko, neváhají s ním páčit mříže. Od dětství jsem se zajímal o medvědy a považuji je za jedny z nejdokonalejších tvorů vůbec. Přiznám se, že malajští medvědi dlouho stáli na okraji mého zájmu. Až po nástupu do ústecké zoo jsem jejich kouzlu, inteligenci a zručnosti zcela propadl. Praxe v KWPLH mne utvrdila v názoru, že malajský medvěd je jedním z nejkompaktněji vybavených zvířat. Spojení instinktů a inteligence šelmy s manuální zručností a schopností používání nástrojů, které je příznačné pro primáty, mi toto tvrzení potvrzuje. Musím uvést, že nejsem ani vzděláním ani praxí zoolog, že tudíž moje názory jsou zcela laické.

Díky pochopení Ali pro moji vášeň mám možnost zúčastnit se prvků kontaktního enrichmentu. Slovem kontaktní je ovšem míněno to, že s medvědem se dotekově komunikuje přes mříž, nejedná se o přímý kontakt. Skvělou ukázkou je dobrovolné podstoupení zdravotní prohlídky a prohmatání těla včetně hlavy. Důležitým pomocníkem jsou pro Ali či Aguse klikátko, vydávající charakteristický zvuk a láhev s ovocným sladkým sirupem. Ali přistupuje ve vnitřní ubikaci k mřížovým vratům a rukou označuje místo, kde má mít medvěd hlavu. Při správně vykonaném úkolu použije klikátko. Medvěd reaguje na zvuk jako na potvrzení správného úkonu. Jakmile jej dosáhne, dostává z pravé ruky odměnu ve formě sirupu a levou rukou zatím chovatel prohmatává medvěda po celém těle. Ještě vyšší formou tohoto prvku a ukázkou bezmezně důvěry medvědů je stejná procedura prováděná na zádech, kdy medvěd na chovatele nevidí a reaguje pouze na zvuk. Hlavu otáčí až když je na místě a dostává odměnu a při tom si nechává „neviditelnou“ rukou prohmatat záda. Idot si v tomto počínání libuje natolik, že podobně jako někteří lidé přímo vyžaduje drbání na zádech.

Přínosem Michala Broma k činnosti KWPLH je dobrovolné zvážení medvěda. Ve vnitřní ubikaci, která je zamřížovaná i na horní části, se zavěsí na popruhy pneumatika doplněná o plastové dno. Popruhy se protáhnou horními mřížemi a zavěsí na závěsnou váhu, na krov. Takto připravená „váha“ se nejprve mincířem zváží prázdná. Poté se na popruhy, okraje pneumatiky a dovnitř na plastové dno nakape med. Následuje vpuštění medvěda do takto upravené ubikace. Médě samozřejmě větří med, stoupá si na zadní a opatrně zkoumá vratkou konstrukci. Nejprve olíže dostupný med, poté váhá, má-li se pustit dále do neznáma. Obavy nakonec vždy přebije touha po pamlsku. Medvěd šplhá na pneumatiku, opírá se o popruhy, olizuje je, a když zjistí, že kromě houpání mu větší nebezpečí nehrozí, odváží se i na dno pneumatiky. Jakmile je plnou váhou na konstrukci, je vyhráno, došlo k dobrovolnému zvážení. Je samozřejmě nutné nechat medvídku v klidu dokončit konzumaci a nenutit jej opustit váhu dřív, než sám uzná za vhodné. To je vůbec hlavní zásada medvědího enrichmentu. Každý trénink musí končit pozitivní zkušeností a je založen na naprosté dobrovolnosti a vzájemné důvěře.

Vrcholnou ukázkou je dobrovolné nastoupení do přepravní bedny. Každý, kdo má jenom trochu co do činění se zvířaty, potvrdí, že transport a příprava na něj jsou pro všechna zvířata

bez výjimky traumatizujícím zážitkem a v případě šelem je takřka vždy spojen s usmáním zvířete. Ne tak v případě medvídků z KWPLH. Důkladné přípravě je věnována mimořádná pozornost a než se přikročí k práci s medvědem, je vše několikrát pečlivě přezkoušeno. Transportní bedna se přistavuje do venkovního výběhu těsně k vypouštěcímu šubru. Masívními řetězy a karabinami je přikurtována k silným hákům na zdi. Vše je dotaženo až na doraz tak, aby bedna byla zcela nepohyblivá. Poté chovatelé zvedají šubr u bedny, fixují jej v otevřené poloze a odstupují na deset kroků od bedny tak, aby je medvěd neviděl. Přistupuje Ali s klikátkem a když je připravena, dává pokyn k otevření průchodu do výběhu. Natěšený medvěd samozřejmě chce vyrazit ven, nicméně v cestě mu stojí uzavřený prostor transportní bedny. Ali laskavým hlasem a nabízenou odměnou láká medvěda do prostoru. Opět je vše založeno na naprosté důvěře a dobrovolnosti. Medvědi přistupují k tomuto úkolu značně individuálně. Každopádně, i když jsou už zcela v bedně a přijímají odměnu, mají delší dobu možnost kdykoliv se vrátit do vnitřní ubikace. Na pokyn Ali přistupují chovatelé krůček po krůčku k ovládní zavíracího zařízení bedny. Medvědi povětšinou několikrát vylezou zpět do vnitřní ubikace, ale vždy se vrátí. Ve chvíli, kdy jsou v transportní bedně zcela zklidnění, dává Ali pokyn k rumplování se zavíráním bedny. Opět záleží na reakci medvěda. Teprve ve chvíli, kdy se smíří i s tímto hlukem a pohybem a je zcela v klidu, začne se pomalu zavírat. Ihned se však opět otevře, aby měl medďa možnost úniku a pocit, že vše záleží pouze na jeho rozhodnutí. Pokud opět vyleze z bedny, celý proces se opakuje. Teprve ve chvíli, kdy je skutečně uklidněný a smířený s pobytem v bedně, je v ní definitivně uzavřen a připraven k transportu. Celý proces postupně vyzkoušíme s celou pěticí. Sama Ali je napnutá, jak vše dopadne a přiznává, že tuto akci netrénovali více jak rok a tudíž si není jistá výsledkem. Ten ovšem předčí všechna očekávání. Anna, Idot, Harris a Bennie zvládnou celou akci během půlhodiny hned první den. Pouze Batik není v dostatečném klidu a po hodině snažení s jeho tréninkem končíme. Druhý den se vše opakuje a tentokrát se nechá i Batik přesvědčit, že je vše v pořádku a po slabé půlhodince je rovněž schopen přepravy bez uspání po dobrovolném nastoupení do bedny. Je nutné zdůraznit, že celý trénink opět končí pozitivním zážitkem. Medvědovi je uvolněna cesta zpět a po malé chvilce je klikátkem opět přilákan zpátky do bedny. Na správnost jeho úkonu je vždy upozorněn klikátkem a následnou odměnou. Přichází si pro odměnu a svobodně odchází zpátky. Bennie projevuje svojí individualitu a v bedně se na delší čas usadí. Je to jeho svobodná vůle a chovatelé trpělivě čekají, až bednu uvolní a tím sám zakončí dobu tréninku.

Přístup k malajským medvědům v KWPLH si zaslouží nejvyšší uznání. Týden, který jsem zde strávil, byl beze zbytku naplněn cennými poznatky a skvělými zážitky. Času na to, aby mi Ali, Agus a DD předvedli vše, co zde se svými miláčky podnikají, bylo málo. Díky jejich pochopení jsem si však domů odvezl veškeré jejich písemné materiály, fotografie a videozáznamy ze všech aktivit medvědího enrichmentu a jako bonus také studie Gabrielly Fredriksson z jejich terénních výzkumů i její poznatky a praktické zkušenosti s enrichmentem mnoha dalších druhů. Díky jejímu laskavému svolení, jako dárek pro členy zoologického klubu a abonenty sborníku Fauna Bohemiae Septentrionalis máme možnost otisknout doslovný překlad její unikátní stati o napadení malajského medvěda krajtou mřížkovanou. Věřím, že Vás tento materiál potěší a zaujme.

Veškeré poznatky a zkušenosti z pobytu v KWPLH jsem předal zoologickému oddělení ústecké zoo. Mám velkou radost z toho, že po nástupu Tomáše Anděla do funkce provozního zoologa dochází k jejich praktickému využití a tvůrčímu přizpůsobení ústeckým podmínkám. Zároveň ve spolupráci s chovatelkou Katarínou Danišovou jsou vytvářeny zcela nové prvky medvědího enrichmentu. Práce s malajskými medvědy v Zoo Ústí nad Labem tak dostává novou dimenzi a zdejší šestice Imro, Kubulka, Bibi, Ajčí, Myanmar a Barma mohou svým příbuzným z Balikpapanu závidět v podstatě už jenom obrovský a přírodní výběh a některé

přirozené součásti jídelníčku, které jsou u nás buď nedostupné nebo příliš drahé (rambutan, čempadak, durian, banánové stvoly, cukrová třtina, termiště a mraveniště...).